

УДК 391.1(497)

Милан Николајевић

Неготин

СТАРОБАЛКАНСКА БЕЛА КАПА – КЕЧЕ: ДЕЛИЋ ЗАБОРАВЉЕНЕ ПРАСРПСКЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

Сажетак

Кроз рад низом аргумената, како кроз писану грађу, тако и сликовним приказима показујемо да традиционална бела капа, познатија као кече, није албанска већ прасрпска-пелашка културна баштина, која је због незнања и уврежених стереотипа данас омражена код Срба и код околних Србо-Словена: Македонаца, Црногораца, Бугара... Такође у раду дајемо и разне називе које је ова капа носила и које и данас носи у разним крајевима Балкана. У раду показујемо начин израде ове капе, као и све присутне облике на ширем простору Балкана и износимо хипотезу да је капа била прихваћена од данашњих Албанаца, тек у чвршћем мешању са Србима на простору данашње Северне Албаније, Косова, Метохије и Западне Македоније. Управо на овим просторима све до прве половине 20. века ова капа је коришћена и даље код српских племена у Црној Гори (Васојевићи, Ровци, Дробњаци, Кучи, Морачани...) у Гори и Средачкој жупи код Призрена у Метохији, као и код Мијака и Брсјака у Западној Македонији, што додатно

потврђује наше уверење да се ради о прасрпском традиционалном народном елементу.

Кључне речи: Бела капа, кече, фес, плис, ћулав, ћелепуш, пустина, Срби, Словени, Власи, Албанци

УВОД

Народна ношња је део народа и представља национално, културолошко и традиционално обележје једног народа на одређеном простору. Она је део етничког идентитета и у себи садржи велику естетску вредност. Један народ може имати разноврсне народне ношње у зависности у којем терену живи (планине, брда, равнице, реке, мора...), вери којој припада (православље, ислам, јудаизам, католичанство и протестантизам...), климатском пределу (топлом или хладном), и народима са којима се граничи или живи заједнички живот (утицаји једне културе на другу). Тако је и код балканских народа, поготову код Срба.

Срби су вековима живели у различитим деловима Балканског (Хумског) полуострва и прилагођавали су се различитим условима живота што се одразило и на културу и традицију, и на менталитет. Тако имамо различите ношње са разновразним украсима и бојама. У народу постоји и изрека: „Свако село има свој обичај“ тако да и свако село, макар било удаљено и 500 метара има своју ношњу, макар се разликовала у неком украсу, облику или некој другој ситници.

Српске народне ношње су подељене у више група поред поделе на мушке и женске, свечане и свакодневне. Тако имамо и групу ношњи подељене на различите области нпр. ношње у: Шумадији, Босни, Босанској крајини, Јужној Србији, Македонији, Војводини, Славонији, Косову и Метохији, Далмацији, Лици, Црној Гори, Херцеговини, итд. односно свуда где живе Срби. Али се поставља једно велико и кључно питање. Шта је са ношњама Срба у Албанији, Беломорској Македонији, Румунији, Молдавији, Бугарској, Мађарској,

Словенији и другим земљама где макар и као мањина живи српски народ?? Одговора још увек нема. Зато је и циљ овог рада да се покрене питање шта је са нашом народном ношњом у овим крајевима, да ли уопште постоји, да ли је неко присвојио или украо, да ли смо се ми одрекли ње... Да би се добио одговор на ово питање, овај рад ће почети од једног малог делића, од једне старе капе која је распрострањена свуда по свету, а која је од Балканских Словена и Срба због разних догађаја кроз историју, заборављена па потом и омражена. Реч је о **Кечету**.

1. ПОРЕКЛО БЕЛЕ КАПЕ

Познато је да је **кече** традиционална албанска (шиптарска) капа и албанско национално обележје као што је код Срба шајкача. Нажалост, Срби од ове горе поменуте констатације више не знају баш ништа. Ништа бољи нису ни њихове комшије Црногорци, Македонци, Грци, Горанци, Власи и други Славеносрби на овом српском трополу.

Ова бела капица је јако стара, била је ношена од разних народа али је остала углавном највише код балканских народа, али се може наћи и код Бербера, на Блиском истоку и код народа Кавказа. Њено порекло је у неку руку непознато управо из разлога што су је у давна времена носили скоро сви. Верује се да је са простора **Леванта**, али због распрострањености код балканских Словена сматра се да је настала код протобалканских **Словена - Пелазга**, али то треба подробније истражити. Прикази оваквих врста капа могу се наћи и на грчким античким киповима, вазама или приказима античких филозофа, уметника, проналазача...

Слика 1. Птоломеј Слика 2. Патрокло вида ране Ахилу 500. г.п.н.е.

Да кече није био део ношње Албанаца (као ни цела ношња) говоре многе иконе и фреске, антички споменици Илира, Трачана, Хелена... као и историјски подаци и чињенице да Албанци нису Балкански народ и да са старим народима, а и садашњим суседима немају заједничких тачака и особина. Предео данашње Албаније се некада звао Епир, Срби су га тако називали до 16. века. Албанци су у тај предео насељени 1042. године током војног похода. Наиме, Ромеји су се у то време сукобили са Србима и у више наврата су губили битке, што је проузроковало грађанске немире по Ромејском царству. „Један од побуњеника био је Ђорђе Манијак, који је командовао византијском војском на Сицилији и јужној Италији. Пошто су га без разлога сменили одлучио се на побуну и кренуо да узме власт у Цариграду. Са собом је као помоћне трупе повео Албанце са Сицилије, па се искрцао преко Драча и код места Острово сукобио са ромејском војском и на том месту погинуо. Албанце који су се предали су протерали су на српске земље, и ту су остали до данашњег дана. Од тог догађаја пролазиле су године и долазили су нови господари којима су Албанци били врло одани, а за своју оданост су добијали нове земље на штету Срба, тако да су се временом проширили и пресељавали на Косово и Метохију, Македонију, Пчињску и Топличку област,

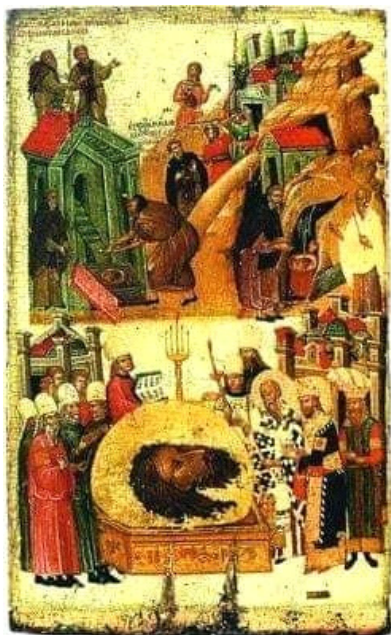
Црну Гору... Тако су и асимиловали нека српска племена, а самим тим и народне ношње су присвојили за себе, јер своје нису имали.

Код православних Хришћана ова капа има дубоко укорјењену традицију и употребу. Тако ову капу имамо приказану на иконама и фрескама, црквеним књигама и записима...

Слика 3. и 4. Свети српски мученик Ђорђе Кратовац

Слика 4. Православна икона Слика 5. Крунисање Стефана Дечанског

Следеће фотографије су из грчких црквених књига и представљају животопис ромејског цара Константина 7. Порфирогенита. На тим цртежима и украсима могу се видети свештеници и цивили са белим капама налик кечету.

Слика 6. Крштење Порфирогенита

Слика 7. Крунисање Порфирогенита 908. године

Слика 8. Смрт Порфирогенита

Иако имамо овакве доказе за постојање кечета код Православаца, то код Словена, а поготову код Срба не умањује презир и незнање о овој нашој капи која је свуда распрострањена. Зато посебну пажњу Срби треба да обратe на фреске и иконе из Пећке Патријаршије на Косову и Метохији.

Слика 9. Сахрана Архиепископа Саве 2. у Цркви Св. Апостола у Пећкој Патријаршији

„У старија времена, данашња традиционална албанска, је била српска народна ношња. Иван Јастребов је записао да је ношња Фанда тј. уопште Дукађинаца, готово сасвим иста као ношња Маћана, Шаљана и Црногораца... уске гаће, беле капице... то је чисто српска одећа из старих времена. У такву ношњу је била одевена цела српска војска када је против побуњене Србије кренуо цар Манојло (према сведочењу Кинама којег цитира Панта Срећковић). Кинам је записао: Приближивши се реци Тари, пре сунчаног заласка, византијска војска увиде безбројну множину наоружаних Срба... Одело им је било: доламе, уске гаће и беле капе...“

2. РАЗЛИЧИТИ НАЗИВИ ЗА БЕЛУ КАПУ

За кече постоје различити називи односно имена, али је занимљиво да је корен речи од сваког тог имена, српски - словенски. Тако имамо следеће називе:

ПИЛЕУС (Greek: πῖλος, pîlos; also pilleus or pilleum in Latin) - од корена речи „плиш“, влашки (цинцарски) и грчки

назив за плиш односно албанизовани пљис. Капа од плиша тј. филца, носила се у древној Грчкој, Етрурији, Илирији, Панонији и околним регионима, касније такође уведена и у Древни Рим. Доста је подсећала на садашњу капу али је била облика купе а не полусфере. Може се наћи на грчким киповима и цртежима античких вазни, као и на кованицама.

Слика 10. и 11.- Пилеус на цртежу грчке вазне и на кипу.

СКАДАРСКИ ФЕС - капа са равним теменом односно фес беле боје илити капа равњача. Може се наћи на фотографијама четничког војводе Василија Трбића, Горанаца са Косова и Метохије, као и код Албанаца из Скадра и Кукеша, као и код Албанаца Тоски на југу, мало вишег облика. Овакву врсту капе носе Горанци, а носио је српски четнички војвода Василије Трбић у Македонији за време комитске акције.

КЕЧЕ - Долази од имена “кеч” или „ћеч“ који је влашког-цинцарског, а по некима грчког порекла. Кеч је нека посебна врста вуне или памука од којег се праве ове капе. Код Македонаца постоји и надимак Кеч, а код Срба и презиме Кечић. Ова врста капе је најраспрострањенија и најпознатија. Временом је доживела многе модификације и промену облика тако да јој се данас облик доста изменио и не личи на оригинал.

ПЉИС (алб. *plis*)- албанизовани назив за ПЛИШ односно вунени материјал од кога се добија филц за израду кече капе.

ЋУЛАВ- односно ЋЕЛА(В), основа је опет “ћела”. Данас у Србији поједине породице имају надимак Ћулавци јер су се бавили производњом капа. „Ћулав се сматра једном од најстаријих српских народних капа, која је настала у народној средини, од домаћих материјала. Под утицајем других несловенских народа, ова капа је претрпела промене, како у изгледу, тако и у називу.“ Капа је била део униформе српске војске за време Карађорђевог устанка и Милошеве буне све до првих правих униформи налик на оне у аустријској војсци.

Слика 12. Униформа српског војника, Војни музеј Слика 13. Српски војник, Крајишник

ЋЕЛЕПУШ - ћелепуш или ћелемпош је назив за црну монашку капу која је истог облика као и ова бела капица. У основи ове речи је “ћела” односно глава, теме лобање.

Слика 14. Монашка капа ћелепуш или ћелемпош

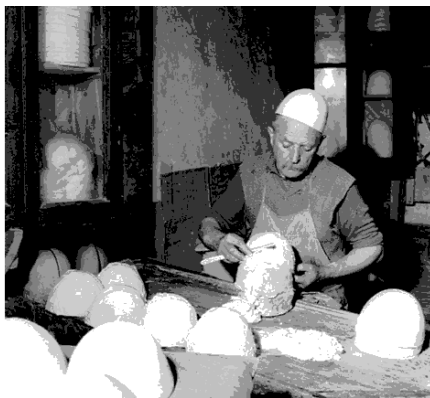
ЋЕЛЕШЕ (алб. *qeleshe*)- синоним за ПЉИС. Основа речи је словенска као код Ћелепуша/Ћелемпоша и ЋУЛАВА.

ПУСТ (Пустина) - односно српска пустена капа. Назив је добила по ПЛАСТУ или ПЛАСТИТИ јер се ова капа прави тако што се памук или филц пласти тј. обликује и својим изгледом подсећа на пласт сена.

3. НАЧИН ИЗРАДЕ БЕЛЕ КАПЕ

Израда ове врсте капа се врши ваљањем вуне. „Ваљање је извођено ногама, рукама и разним помагалима уз додавање воде. Природна масноћа вуне као органске материје, често још и уз додавање сапуњаве воде, ваљањем је од вунених влакана стварала чврсто сабијену и пунију тканину отпорну на кишу, снег, ветар и хладноћу“, односно пуст. Таква смеша се потом ставља на калуп-маљицу, равномерно се распореди, обликује и суши, а потом се врши завршно обликовање и уређивање. Од истог материјала су се правиле простирке за спавање, народне ношње, обућа.

Иако је овакав начин прављења овог материјала и ових капа јако дуг, још од античких времена, по званичној историји пуст или пустина се прво пут у писаним изворима „јавља у Доментијановом опису живота Светог Саве, у делу које је завршено 1253. године, затим у повељи Цара Душана манастиру Хиландару из 1348. године.

Слика 16. Албански мајстор занатлија.

4. РАСПРОСТРАЊЕНОСТ БЕЛЕ КАПЕ КОД СРБА И ДРУГИХ СЛОВЕНА

Ову капу су израђивала многа српска и славеносрпска племена, што за своју употребу, што за продају. Тако су ове беле капице правили:

- 1) у **Црној Гори**: КУЧИ, ВАСОЈЕВИЋИ, РОВЦИ (или Ровљани), ДРОБЊАЦИ, МОРАЧАНИ.
- 2) на **Косову и Метохији**: ГОРАНЦИ, Средачка жупа код Призрена,
- 3) у **Македонији**: србо-македонска племена МИЈАЦИ и БРСЈАЦИ
- 4) племена у **Полимљу**.
- 5) поред Срба може се наћи и код **Бугара** на Деспотским планинама и Тракији.
- 6) код **Влаха-Цинцара**

Тито Бугарин — изстул из Српских Ризница.

Тито Бугарин из јаворј. Арма из Српских Ризница.

Слика 17. и 18. Бугарски сточари на Деспотским планинама 19. Власи-Цинцари

Горџа Пушевски

Српски четници из Македоније и Стари Србији, окупирани од Османлија, познати по својој државној реконструкцији 1904 г.

Слика 20. Пушевски, Мија Слика 21. Српски четници у Македонији, битољска тамница

5. ОБЛИЦИ КАПА

Постоје неколико облика ових капа које се сада израђују једино на Косову и Метохији и у Албанији у граду Кроја или Круја. Некада се највише производила у Косовској Митровици и Новом Пазару.

За Косово и Метохију је типична класична капа која је облика полусфере односно полулопте. Такав облик капе је карактеристичан и за северни део Албаније осим Кукеша и Скадра, као и Горе где је облик капе при врху скраћен чиме има облик феса, нпр. Скадарски фес је носио војвода Василије Трбић. Типичан облик код албанских племена Гега.

Слика 22. Разне врсте и облици кече-капа

У јужној Албанији, капа је виша него у северној Албанији, посебно у регионима Ђирокастра и Валоне тј. области где су албанска племена Тоске. Као украс на центру крова капе је мали украсни репић. По неким непровереним изворима и разговорима са мештанима албанских села, сваки облик капе уствари представља предео на коме људи живе. Тако нпр. кече са равним врхом означава људе који живе у равничарском пределу, кече са полусферичним врхом означава брда и планине.

6. ПРИКАЗИ БЕЛЕ КАПЕ У УМЕТНОСТИ КРАЉЕВИНЕ СХС (ЈУГОСЛАВИЈИ)

У последње време друштвене мреже су пуне чуђења и лоших мисли о Мештровићевом Победнику на Калемегдану. Мештровић је био хрватски уметник и вајар који је добро познавао историју народа и то је овековечио у својим радовима. Два најзанимљивија вајарска рада која имају приказ кечета су Победник на Калемегдану и заборављени српски косовски јунак Срђа Злопоглеђа.

Слика 23. Победник

Слика 24. Срђа Злопоглеђа

ЗАКЉУЧАК

Бела капа, позната као кече, је традиционална капа свих балканских народа. Њено порекло је делимично познато, али се тумачењем њених разноврсних имена може утврдити да има српско-словенско или тачније протосрпско-пелашко порекло. Та имена су се одржала до данашњих дана, као и начин израде. У корену свих имена за ову капу је иста српска или словенска реч „ћела“ што означава лобању. Енглески израз за ову капу је и Skull hat односно капа која прекрива лобању.

Капа је широко распрострањена, од Балканског полуострва и њених брда, планина и равница, па све до обала

Белог мора, простора Леванта, Кавкаских планина итд. Носили су је разни народни разних вера, и хришћани и муслимани и мојсијевци. Код Срба има јако дугу традицију, од писаних трагова за време Светога Саве и Цара Душана, преко времена Карађорђа и Милоша Обреновића, до србо-македонских и црногорских устаника, комита и четника за време Четничке акције против Турака на простору Старе Србије и Македоније.

Кече је имало разноврсне облике, и они се могу најчешће видети код данашњих Албанаца. Албанија је као територија подељена на делове где живе Геге и Тоске, тако да је и ношња та два племена различита. Тако је и са овим капама.

Код Срба, у послератној Краљевини СХС и потоњој Краљевини Југославији, своје место ова капа је нашла и у уметности. Познати хрватски вајар и уметник је успео да је заувек овековечи у својим делима Победник и Срђа Злопоглеђа.

ЛИТЕРАТУРА

Бјеладиновић, Јасна - Српска народна ношња у Сјеничко-пештерској висоравни: Гласник Етнографског музеја у Београду, књига 45; Београд, 1981.

Вадић-Крстић, Братислава - Народна култура Срба у XIX и XX веку: водич кроз сталну поставку; Етнографски музеј, Београд.

Деретић, Јован И. - Срби и Арбанаси; Ганеша клуб, Београд, 2013.

Јастребов, Иван - Стара Србија и Албанија; Службени Гласник, Београд, 2018.

Скок, Петар - Етимолгијски рјечник хрватскога и српскога језика; Загреб 1973.

Срећковић, Пантелија - Историја српског народа књ. 1, Београд, 1884.

Milan Nikolajević

**OLD BALKAN WHITE CAP - QUELESHE
SMALL PART OF FORGOTTEN SERBIAN
CULTURAL HEREDITARY**

Summary

In this article, through a series of arguments, both through written material and through pictorial representations, we show that the traditional white hat, better known as queleshe, is not an Albanian but an ancient-Serb-Pelast cultural heritage, which today is hated due to ignorance and common stereotypes by Serbs and the surrounding Serb-Slavs: Macedonians, Montenegrins, Bulgarians... Article also contains various names that this cap wore and which it still bears in different parts of the Balkans. In the article, we show how this cap is made, as well as all the forms this cap present in the wider Balkans, and hypothesize that the cap was accepted by the Albanians of today, only in closer contact with the Serbs in the territory of present in Northern Albania, Kosovo, Metohija and Western Macedonia. In these areas until the first half of the 20th century this cap was still used, also by the Serbian tribes in Montenegro (Vasojevic, Rovca, Drobnjak, Kuch, Moracani...), in Gora and Sredachka parish near Prizren in Metohija, as well as in Mijak and Brsjak in Western Macedonia, which further confirms our belief that it is a traditional Serbian folk element.

Keywords: White hat, queleshe, fes, plis, qulav, qelepup, pustina, Serbs, Slavs, Vlachs, Albanians

---